

(СУ)ПОСТАЈАЊЕ (С) БИЉКАМА

(Марија Андријашевић: *Земља без сушона*, Фрактура, Запрешић, 2021)

*Бићи цвети, дубоко је
Одговорно*
Емили Дикинсон

„Кад је доживим у самоћи и без Јадрана, дивљина за мене неће имати довољно ријечи па ни својих имена. По пољима цвијећа засут ће ме мирис зелене и црвене, жуте звонаве и бобичасте љубичасте. У шумама ћу се борити с оштрим и бодљикавим, лаким и ломљивим, сухим и љепљивим, рукама недодирљивим. [...] Природа и ја пупат ћемо истовремено и осјећати једна другу, говорити једна другу, бранити једна другу. Грабит ћу кроз траву и ја попут ње, самоникла и самовољна.“

У сржи романа *Земља без сушона*, прозног првенца све афирмисаније хрватске ауторке Марије Андријашевић,¹ јесте процес (су)постајања (с) природом: суверена књижевна потрага за осетљивим и осетилним вербализовањем и именовањима дивљине, као и за начинима на које (кроз) нас – субјекте уплетене у сложене међуљудске, трансгенерацијске и друштвено-економске односе – дивљина проговара, граби, кружи, именује, самовољно обликује, разноси и руши. Исповедно интонирана, нелинеарна приповест о животном путу биолошкиње, тј. професионалне сакупљачице и чуварке семенки, Глорије Сутон (омеђена њеним кратким боравком у родном крају, фиктивном селу Врј у Далмацији) истовремено је хиперсензуална генеалогичка самоће и самосвести – како протагонисткиње тако и природе с којом је она (с)расла.

Разбокореним, изразито густим и *дивљим*, а ипак ефектно дозираним и промишљеним језиком, Марија Андријашевић пише (кроз) флору и попут ње, не презајући од амбиција на које често не би били спремни ни далеко искуснији и профилисанији аутори. Те амбиције унапред су изложене бројним опасностима. Свесрдна рабљеност ауторкиних привилегованих тема у модерној (регионалној) књижевности – повратак појединца/ке на „место где је све почело“, колизије руралног и урбаног (у Хрватској је, штавише, управо Далмација устаљени локус, те самим тим и обилата употреба дијалектизама и локализама својствених овом поднебљу), реконструисање осакаћеног породичног стабла као окосница самоспознаје и успостављања културног и социоекономског (постсоцијалистичког и постратног) контекста – тек је део ових опасности.

¹ Ауторка је 2007. године објавила прву књигу, збирку поезије *Давиде, свашија су ми радиле*, која је награђена „Гораном за младе пјеснике“. Роман *Земља без сушона* добио је досад два признања: новоустановљену Награду „Штефица Цвек“ Побуњених читаатељки и награду за најбољи хрватски роман 2021. године коју додељује tportal.

Барем подједнак изазов носи и храбар порив да се укаже на актуелну глобалну кризу, изазвану хиперексплоатацијом екосистема, односно жанровско призивање тзв. еко-фикције. Међутим, као и у случају аутобиографске мотивације приповедања (приближавајући се моделима који се, не тако ретко, у савременом књижевном контексту банално и неелаборирано одређују као „аутофикција“, док се аутори и критичари издашно користе том одредницом као плаштом за недостатак инвентивности или разумевања књижевности), Марија Андријашевић се, у крајњој инстанци, не само успешно отргла замкама редукционизма свих врста већ уједно чини преседан, стварајући дело које поседује потенцијал да повољно преусмери токове актуелне регионалне фикције.

Флорална метафорика и органицистичка симболика, од којих *Земља без суџона* сва врви, ниуколико се не свде на декор – па ни на књижевне декоруме – већ прожимају све приповедне аспекте, претпостављајући, градећи и отелотворујући целовиту логику и динамику романа с индикативним интертекстуалним упориштем у Овидијевим *Меџаморфозама* (наглашено, миту о Дедалу и Икару, будући да је опсесивни тематски чвор релација родитељ–дете). Имајући у виду да су оба поменута својства начелно приписивана традицијама лирике и/или лирског, не изненађује што се у рецепцији истиче да је реч о песникињи стасалој у (знатно изврснију) прозаистицињу. Уз то, разумљиви и оправдани постају и готово барокни језички замах и набој – тек делом оличен у невероватно лежерним посезањима за дијалектом, дескриптивна хипертрофија чулног (пиктуралног, пре свега), разгранатост темпоралних планова, семантичка дисперзивност и *дисеминација*, те особена корпоралност текста, тј. интерпретативна релевантност онога што се у савременим теоријама разуме као *корџореалносћ*.

Уколико је, наиме, телесно макар релативно замисливо мимо и с ону страну вербалног, писање, као самосвесни дискурзивни чин, увек изнова (пре)обликује и (пре)означава места тензија између тела као *корџореалној* и текста као *џексџуалној*, извесне корпотекстуалне тачке њихових сусретања и пресецања, (су)постајања, немогућности њихове узајамне и индивидуалне сводљивости, исцрпљивања, разграничења. Свакако и захваљујући мање или више формалном образовању у домену компаратистике и (феминистичке) антропологије, Марија Андријашевић пише *Земљу без суџона* са свешћу о телесности текста и текстуалности тела, творећи експлицитне споне између ботанике и литераризације односно вербалног и „органског“ у Глорији Сутон (те су споне по правилу сугестивније уколико су суптилније и мање наглашене, а начелно све проблематичније како се ближи крај романа). Ауторка, притом, не допушта да се текст уруши у романтизацији било ког од ових аспеката, деконтекстуализацији привилеговане аутобиографски мотивисане приповести, или пак у самом панпоетском доживљају на коме се писање и заснива.

Јасно је, ипак, да је овај роман могао да буде још изврснији. Таленат, умеће и сензибилитет ауторке у њему нису максимално искоришћени, што с обзиром на епски распон (амбиција) није неочекивано, а о чему сведоче поједине дискрепанце у карактеризацији и структури, првенствено оне које се и тичу поменуте тензије између ауторског/аутобиографског „ја“ и „(Мајке) природе“ – природе којој се, напослетку, једино

и може припадати, уколико припадност постоји. И вратити, уколико повратак постоји. „Семе“ поетизације овог текста уједно је, разумљиво, и „семе“ идеализације, а неупитна идеализација у књижевности данас напросто не може да уроди плодом. Марија Андријашевић свакако је довољно зрела, проицљива и талентована ауторка да то не изгуби из вида. Међутим, наметљива, *deus-ex-machina* алегоричност завршетка приповести, финалног монолога „Природе“ (попут осталих издвојених пасажа-оријентира, он није посве нефункционалан, али захтева пажљивију реализацију/преосмишљавање), донекле разблажује и одвећ *перформативно* тј. артифицијелно припитомљује иначе бујну и осебујну *Земљу без суиона*.

Овакво решење није усамљени пример у савременој књижевности. Продор етике безусловне бриге о себи као предуслова бриге о другом, дискурзивних пракси оличених паролом „Само нежно према себи“ (то у овој прилици није и не мора ни бити предмет спора *per se*), уз истодобно инсистирање на „позитивним“ прерогативима природе, традиционално бинарно кодираним као „фемининим“, тј. својеврсна апологија *феминизације* експлоататорског и инвазивног поретка у циљу његовог оплемењивања на индивидуалном и колективном плану – све то проналазимо, на пример, код Олге Токарчук, у изврсном роману *Вуци своје рало по косиима мривих*. Међутим, управо на примеру овог романа и његовог отвореног краја, с једне, у поређењу с његовом филмском екранизацијом која нуди знатно недвосмисленији хепиенд,² с друге стране, могуће је лоцирати места опасности од некритички оптимистичних (ре)мистификација *женској, женственој, (као) природној, нејављеној, изворној* и уједно *сјасоносној, култивистикућеј и рејулативној*. Јасно је, наиме, да такав радикализам има и другу, мрачнију страну. Андријашевић ни у ком случају не чини озбиљне превиде и не полази од пуког изједначавања ових категорија, нити, упркос нестабилностима, њему стреми. Ипак, завршни, просветитељски интонирани пасажи романа не доимају се као адекватно оцртавање замишљеног приповедног круга, те се чак и поставља питање нису ли у оваквом облику излишни.

Слично питање покреће и покоји микропоступак у карактеризацији – нарочито када је реч о самој протагонисткињи, Глорији Сутои, и њеном наглашено исповедном дискурсу. Занимљиво је и вредно промишљања то што наилазимо на пропусте управо у оним тачкама које роман чине понајмање идиосинкратичним у светлу преовлађујућих тенденција у данашњој регионалној продукцији. За разлику, на пример, од можда и најсугестивније споредне јунакиње, девојчице Алте с којом и кроз коју Глорија расте враћајући се унатраг, својим пређашњим сопствима – Алте чија је свака појава дубоко промишљена и поетизована, чини се, *орјанска* – исповедни импулс протагонисткиње на махове постаје пренаглашен, *кашалошки*, недовољно фикционализован односно уроњен у стилски и синтаксички хоризонт текста (набрајање етапа у образовном процесу; детаљно навођење дотадашњих еротских искустава; враћања на примедбе суграђана о њеном изгледу, компетенцијама, перспективама; потцртавања сличности међу ликовима, њихових релација и разноврсна репетитивна поентирања).

² Реч је о филму *Spoor* из 2017. године, који је режирала Агњешка Холанд, уједно консценарсткиња са самом Токарчук.

Иако ниједан од ових потеза, строго узев, не представља огрешење о целину романа и читалачко поверење, Марија Андријашевић је без икакве сумње ауторка која такве несавршености може да избегне или коригује, не изневеравајући притом постављен и остварен ниво комуникативности сопствене прозе.

Другим речима, значајнији „пактови“ с читалачким/критичарским очекивањима и афинитетима Марији Андријашевић нису потребни, а најупечатљивији и најпродуктивнији аспекти *Земље без суџона* управо су они на које смо овде најмање навикли. Импресиван, темељан истраживачки процес, који је очигледно претходио писању, тек је један од њих. Он је утолико драгоценији будући да је реч о епистемолошком искораку у подручје природних наука. Наравно, он по себи није довољан за повољан исход, и остао би тек одлика вредна пажње и поштовања да није храбрости и књижевног талента ауторке, која га је спровела и уткала у текст на готово неосетне начине, али тако да текст постане опипљив. Неспутано урањање у језик, у *живе* импресије, сећања и сензације, прожима се с више него сувереним текстуалним третманом времена и простора, происходећи у омажу проналажењу, чувању и узгоју *семенки* језика и писања самог. Враћајући нас, попут сваког хвале вредног писања, на увид Розе Брајдоти да писати значи „постајати полиглота у сопственом језику“, Марија Андријашевић преозначава, осавремењује и оплемењује актуелну књижевну продукцију (у регији), упућујући на нове могуће путање њеног раста.